

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و
سر دبیر علمی و مسنول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۲۸/۹۳۲۲۲ رده بندی کنگره: ب ۵۶/۶۳۳۰

بررسی تاثیر و نقش خانواده در وضعیت تحصیلی دانش آموزان

بلال اودک

چکیده

خانواده و امکان تحصیل دانش آموزان دو مقوله ای هستند که با یکدیگر ارتباط بسیار تنگاتنگی دارند. روابط و موقعیت خانوادگی تاثیر بسزایی در عملکرد تحصیلی دانش آموزان دارد. عواملی در درون خانواده و محیط مدرسه وجود دارد که منجر به عملکرد ضعیف و افت تحصیلی دانش آموزان می گردد از قبیل تنبیه بدنی والدین ، سختگیری بیش از حد والدین ، تنبیه کردن توسط معلمان. ولذا والدین و مربیان مدرسه در مواجهه با افت تحصیلی و عملکرد ضعیف درسی دانش آموزان ، انعطاف پذیر بوده و رفتارهای ملایمت آمیزی با آنها داشته باشند . و سعی نمایند تا محصلان را تشویق نموده و امکانات لازم را فراهم نموده و باعث ایجاد انگیزه بیشتر در دانش آموزان گردند و همچنین والدین باید احساسات فرزندان را درک نموده و آنها را از هر گونه اضطراب و استرس دور نگه داشته و توقعات و انتظارات بالا و بیجای خود را از فرزندان دانش آموز خویش کاهش دهند زیرا هر شخص دارای استعداد و ظرفیت خاصی است . معلمان نیز فضایی امن و حمایتگر در کلاس ایجاد نمایند تا دانش آموزان احساس راحتی و امنیت نموده و اعتماد به نفس بیشتری در محیط مدرسه و کلاس داشته باشند و همچنین تدریس معلمان باید از کیفیت بالایی برخوردار باشد و روشهای تدریس متنوع و مختلفی را به کار ببرند.

واژگان کلیدی: خانواده ، عملکرد تحصیلی ، محصلان ، اضطراب ، توقعات ، فضای حمایتگر ، اعتماد

به نفس

مقدمه

افت تحصیلی امروزه یکی از نگرانی‌های مهم خانواده و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت است. همه ساله شمار زیادی از دانش‌آموزان در کشورهای مختلف جهان با پدیده‌های به نام افت تحصیلی مواجهند. این پدیده علاوه بر زیانهای هنگفت اقتصادی که به دلیل تکرار پایه یا صرف هزینه مجدد برای دانش‌آموختگان انجام می‌پذیرد، آثار سوئی که سلامت روحی دانش‌آموز را مخدوش می‌نماید برجا می‌گذارد.

یکی از مهمترین افت‌های نظام آموزشی در سراسر جهان و نیز در کشور ما «افت تحصیلی» است، از اینرو هرسال به صورت گوناگون منابع و استعدادهای بالقوه انسانی و اقتصادی بسیار زیادی به هدر می‌رود و آثار ناگواری در حیات فردی و خانوادگی افراد بهجا میگذارد و نابسامانیهای اجتماعی بسیاری نیز به وجود می‌آورد. شناخت انواع و ابعاد این افت و راههای مقابله با آن، یکی از مهمترین وظایف نظامهای آموزش و پرورش است (امین فر، ۱۳۶۷)

مفهوم افت تحصیلی صرفاً در مردودی و شرکت در امتحانات مجدد خالصه نمیشود و میتوان شامل هر دانش‌آموز و دانشجویی شود که آموخته‌های آموزشگاهی و پیشرفت دانشگاهی او کمتر از توان بالقوه و حد انتظار اوست. افت تحصیلی، کاهش فاصله بین وضعیت آموزشی مورد انتظار با وضعیت علمی موجود فراگیر است. به این ترتیب افت تحصیل به عنوان شاخص اتالف آموزش از نظر مفهوم عام به هرگونه ضعف در سوادآموزی و یا وجود بیسوادگی گفته میشود اما از نظر مفهوم خاص عبارتست از محقق نشدن انتظارات آموشی و شکست در اهداف آموزشی است و نابسامانی در فرایند یاددهی و یادگیری را در بر می‌گیرد.

نقطه مقابل افت تحصیلی، پیشرفت تحصیلی می‌باشد. پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و بررسی عوامل مؤثر در آن، موضوع مهمی است که بخش عمده‌ای از پژوهش‌های علوم تربیتی و روانشناسی را به خود اختصاص داده است. محققان توافق دارند که علاوه بر آموزش، بسیاری دیگر از عوامل از جمله محیط، مدرسه، خانواده، سبک والدگری و محیط اجتماعی که کودک در آن زندگی می‌کند و همچنین ویژگی‌های فردی همچون هوش، شخصیت، سن و ... در عملکرد تحصیلی او نقش مهمی را ایفا می‌کنند.

اگرچه والدین و به تفکیک پدر و مادر هر کدام میتوانند نقش موثری در تحصیلات دانش آموزان داشته باشند اما با توجه به داده ها پدران نقش کمتری در در تحصیلات دانش آموزان دارند و بیشتر تلاش خود دانش آموزان موثر است و ممکن است سایر مولفه ها مانند فضای زندگی دانش آموزان، وضعیت

اقتصادی و اجتماعی خانواده ها، شرایط اجتماعی که افراد در آن زندگی میکنند، شرایط روحی و روانی خانواده ها و جو غالب در فضای مدرسه و یا سایر عوامل در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان موثر باشد.

بخش اول: عواملی که منجر به بروز اختلالات رفتاری و درسی در دانش آموزان می گردد ذیلا بیان می گردد.

بی سواد، عاملی است که مبارزه علیه فقر، نا برابری ها و ناهنجاری ها را محکوم به شکست می کند. بی سواد هر چند که خود معلول نارسایی های اقتصادی و اجتماعی و تربیتی است، ولی در اینجا نقش تشدید و تعیین کننده ای دارد. درصد مردودی و ضعف تحصیلی در بین کودکانی که بدون صبحانه، به مدرسه می روند، بیشتر از کودکانی است که مسئله ی سوء تغذیه دارند. در محیط های فقیر، کودکانی که با شکم گرسنه به مدرسه می روند، وضعیت مدارس نیز، چندان تعریفی ندارد. در خانواده های سطح پایین، چون والدین نیز معمولاً از سطح تحصیلات پایینی برخوردارند، در رسیدن به درس و مشق و تربیت فرزندان، با مشکل رو به رو می شوند. بی سواد، ریشه و اساس بسیاری از مسائل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و بی نظمی ها و آسیب های مادی و روحی و روانی در اکثر کشورهای جهان سوم است. بررسی ها بیانگر این واقعیت تلخ هستند که بی سواد و کم سواد گرچه مسئله ی حاد کشورهای جهان سوم است، ولی مشکل جدید کشورهای پیشرفته ی صنعتی نیز هست. مشاغل و رفتاری های روزمره ی پدران و سواد و تحصیلات اندک، پرجمعیت بودن خانواده ها، اختلاف های خانوادگی، دوستان ناباب و فقر اقتصادی، با انحرافات از رفتار به هنجار، رابطه ای قابل ملاحظه دارد. اگرچه تحصیلات پدران و مادران در رفتار به هنجار فرزندان تأثیر انکار ناپذیر دارد، اما در بررسی ها ی انجام شده، نقش مادران، چشم گیرتر می نماید. دور بودن پدران از منزل به دلیل اشتغال، باعث می شود که فرزندان، بیشتر ساعات بیداری را با مادران خود بگذرانند. از این رو سطح سواد و تحصیلات مادران می تواند در هدایت تحصیلی و شغلی فرزندان تأثیر قابل ملاحظه ای داشته باشد. (گلپایگانی، ۱۴۰۲).

مشاغل و گرفتاری های روزمره ی پدران و سواد و تحصیلات اندک، پرجمعیت بودن خانواده ها، اختلاف های خانوادگی، دوستان ناباب و فقر اقتصادی، با انحرافات از رفتار به هنجار، رابطه ای قابل ملاحظه دارد. اگرچه تحصیلات پدران و مادران در رفتار به هنجار فرزندان تأثیر انکار ناپذیر دارد، اما در بررسی های انجام شده، نقش مادران، چشم گیرتر می نماید. دور بودن پدران از منزل به دلیل اشتغال، باعث می شود که فرزندان، بیشتر ساعات بیداری را با مادران خود بگذرانند. از این رو سطح سواد و تحصیلات مادران می تواند در هدایت تحصیلی و شغلی فرزندان تأثیر قابل ملاحظه ای داشته باشد (شکاری؛ ۱۳۸۶)

بند اول: عواملی که در درون خانواده وجود دارد.

اختلاف خانوادگی و خانواده آشفته، طلاق فیزیکی یا روانی والدین، وجود نا مادری یا نا پدری و غیره، عدم تربیت صحیح والدین - برخورد بد اولیا - تنبیه بدنی توسط والدین - سرزنش و سرکوب از طرف اولیا - ترس از پدر و مادر - سخت گیری بیش از حد والدین - دعوا در خانواده - عدم آرامش در خانواده - خانواده های پر جمعیت - والدین معتاد، فوت پدر و یا مادر - بیکاری والدین - بی توجهی به فرزندان - به تفریح نبردن فرزندان - سفرهای طولانی پدر و مادر - داشتن ناپدری یا نامادری - سادیسیم در خانه - کمبود محبت - حسرت خوردن و حسادت نسبت به برادر و خواهر - اضطراب - انزوا و گوشه گیری - محبت زیاد پدر و مادر و لوس شدن فرزند و زیاد بها دادن - بی سوادی والدین - فقر و بدبختی و گرسنگی - عقده های دوران کودکی - عدم جذابیت درس ها - عدم انگیزه و اشتیاق درس خواندن - تنفر از درس و مدرسه، اختلاف فرزندان با خانواده مانند لجبازی با والدین و اعتراض به جو خانواده، وابسته و متکی نمودن فرزندان به والدین در امور درسی و تکالیف، تحقیر، سرزنش و مقایسه نادرست فرزندان با همسالان موفق، تغییرات منفی در خانواده مانند ورشکستگی سیاسی و اقتصادی و اعتیاد و غیره.

مع الوصف خانواده ها باید فضایی آرام و مناسب برای مطالعه و یادگیری فراهم کنند زیرا خانواده ها نقش کلیدی در پیشرفت تحصیلی فرزندان خود دارند و باید به این نقش توجه ویژه ای داشته باشند.

لازم به ذکر است که والدین باید انتظارات واقع بینانه‌ای از پیشرفت تحصیلی فرزندان خود داشته باشند و توجه داشته باشند که هر فردی دارای استعداد و ظرفیت خاصی است. مضافاً اینکه انتظارات بالا یا پایین از حد ظرفیت دانش آموز می‌تواند موجب افت تحصیلی شود.

مشکلات خانوادگی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر فرزندان داشته باشد. این مشکلات می‌تواند از جنبه های مختلف بر آنها از جمله در مدرسه، یا به طور خاص، بر عملکرد تحصیلی آنها تأثیر منفی بگذارد. تغییرات در ساختار خانواده، مثلاً طلاق یا اعتیاد؛ می‌تواند باعث شود بچه ها مورد بی توجهی یا مورد بی مهری قرار بگیرند و در نتیجه تمرکزشان را در مدرسه از دست بدهند.

نحوه رابطه والدین با یکدیگر اثر مستقیم و مهمی بر روی فرزندان می‌گذارد برای همین نمی‌توان از تأثیری که والدین در پیشرفت و رشد فرزندان شان دارد چشم پوشی کرد والدین باید بتوانند محیطی به دور از هیچ گونه تنش و اختلافی به وجود بیاورند، چنین محیط هایی میتواند باعث رشد مناسب، شکوفایی در فرزندان شود (مهدی مقدم، ۱۴۰۱).

بند دوم: عواملی که مرتبط با خود دانش آموز است.

عصبانیت از درس و معلم - افسردگی - نمایش فیلم های خشن و عکس های بد در گوشی تلفن همراه و نشان دادن به همدیگر، دوستی با افراد ناباب - استفاده از کامپیوتر و پلی استیشن، گذراندن وقت زیاد در خیابان ها و خارج از منزل. استفاده ی نادرست از کلپ های ورزشی، بدن سازی، بیلارد، هرگونه مشکل جسمی فرد ممکن است به تأثیر منفی در روند یادگیری او منجر شود.

بند سوم: عواملی که مرتبط با مدرسه و محیط مدرسه می باشد.

گاهی ممکن است معلم و روش تدریس او در یک درس باعث بی رغبتی دانش آموزان به آن درس و در نتیجه افت تحصیلی آنان گردد، تنبیه کردن توسط معلمان - زورگویی و زورگیری برخی از دانش آموزان - دعوا با هم کلاسی ها - غیبت های مکرر - حضور کودکانی که مشکل روحی و جسمی دارند.

گروه همسالان مانند مزاحمت و شوخی‌های نابجا در کلاس درس، رفتارهای نامناسب عوامل اجرایی مدرسه مانند مدیر، معاونین، دبیران و مشاوران، جو عمومی حاکم بر مدرسه از لحاظ درسی مانند سخت‌گیری بیش از حد دبیران.

ولذا والدین و مربیان در مواجهه با افت تحصیلی نوجوانان باید انعطاف پذیر بوده، رفتارهای خشونت آمیز با وی نداشته باشند و در عوض موفقیت‌های تحصیلی او را تقویت نموده و به او پاداش دهند. زیرا در یادگیری همیشه حضور پاداش و تقویت اهمیت بسیاری دارد. زیرا فرد از طریق تقویت می‌تواند به یادگیری بیشتری دست یابد. در غیر اینصورت عدم تقویت فرد در هنگام افت تحصیلی موجب ترک تحصیل او خواهد شد.

بخش دوم: برخی از طرقی که باعث جلوگیری از افت تحصیلی دانش آموزان می‌گردد.

الف؛ وسایل و لوازم آموزش در سطح گسترده و به صورت کارآمد، به منظور بالابردن میزان کمیت و کیفیت یادگیری دانش آموزان به کار گرفته شود.

ب؛ به اوضاع اقتصادی معلمان رسیدگی شود تا شایستگی جذب آموزش و پرورش شوند نه اینکه آخرین شغل داوطلبان کنکور، بناچار معلمی باشد.

پ؛ از روانشناسان و جامعه شناسان به عنوان مشاور و مددکار در مدارس استفاده شود.

ت؛ روشهای موثر تدریس عرضه و برنامه های آموزشی به صورتی طرحریزی شود که با استعداد و توان دانش آموزان در سطوح مختلف تناسب داشته باشد.

ث؛ اقدامهای انگیزشی و مادی شامل تغذیه رایگان، استفاده از لباس و لوازم التحریر رایگان به ویژه برای دختران مناطقی است که حضور آنان در مدرسه نسبت به پسران کمتر است.

والدین با سواد تحصیل کرده به عنوان راهنما می‌توانند کمک مؤثری در رفع مشکلات درسی فرزندان خود داشته باشند. والدین تحصیل کرده احتمالاً بیش از پدران و مادران کم سواد یا بی سواد که ارزش و

اهمیت تحصیلات واقفند از همین رو علاقه مندی و پیگیری جدی تری در زمینه تحصیلی فرزندان خود نشان می دهند .

به نظر می رسد والدین تحصیلکرده و با سواد در صورت فراهم بودن امکانات و شرایط از انگیزه بیشتری در فراهم آوردن امکانات مادی و وسائل آموزشی و کمک آموزشی برای فرزندان خود برخوردارند .

بین میزان تحصیلات والدین و پیشرفت تحصیلی فرزندان رابطه معنی داری وجود دارد .

راهکارها و پیشنهادات:

والدین باید احساسات فرزندان را درک کرده و آنها را از هرگونه اضطراب دور نگه دارند .

والدین باید با ایجاد جو حمایتی و آرام در خانه، انگیزه تحصیلی فرزندان را تقویت کنند .

والدین باید در امور تحصیلی فرزندان مشارکت داشته باشند .

رابطه خانه و مدرسه تعاملی دوطرفه است. هر دو نهاد تربیتی باید به نقش خود عمل کنند تا تعلیم و تربیت ثمربخش شوند . ایجاد فضایی مناسب برای گفتگو و تبادل نظر بین والدین و معلمان میتواند به شفاف سازی مسائل و چالشهای موجود کمک کند. این فضا باید به گونهای باشد که والدین احساس راحتی کنند و بتوانند نظرات و نگرانیهای خود را بیان کنند .

معلمان باید فضایی امن و حمایتگر در کلاس درس ایجاد کنند، جایی که دانش آموزان احساس راحتی و امنیت کنند. این فضا به دانش آموزان کمک می کند تا با اعتماد به نفس بیشتری در فعالیتهای آموزشی شرکت کنند و احساس تعلق کنند . همچنین تدریس باید از کیفیت بالایی برخوردار باشد و برنامه درسی باید به گونه ای طراحی شود که برای دانش آموزان جذاب باشد. معلمان باید به نیازهای یادگیری مختلف دانش آموزان توجه کنند و روشهای تدریس متنوعی را به کار ببرند . باید ارتباط مثبت و صمیمی با دانش آموزان برقرار کنند. این ارتباط می تواند شامل تشویق،

بازخورد مثبت و تعاملات مؤثر باشد که به تقویت اعتماد به نفس دانش آموزان کمک می کند .

نتیجه گیری

خانواده و امکان تحصیل دانش آموزان دو مقوله ای هستند که با یکدیگر ارتباط بسیار تنگاتنگی دارند. روابط و موقعیت خانوادگی تاثیر بسزایی در عملکرد تحصیلی دانش آموزان دارد. عواملی در درون خانواده و محیط مدرسه وجود دارد که منجر به عملکرد ضعیف و افت تحصیلی دانش آموزان می گردد. برای والدین مهم است که ارتباط مناسبی با فرزندشان داشته باشند و به او محبت و حمایت مداوم بدهند. والدین در چنین شرایطی باید به جای نشخوار فکری در مورد مشکلات، تصدیق کنند که همه در تلاش هستند و سپس بر تامین نیازهای فرزندشان تمرکز کنند. مسائل خانوادگی، این پتانسیل را دارند که بر افرادی که مستقیماً درگیر هستند و همچنین بستگان دورتر تأثیر منفی بگذارند. به این ترتیب، بچه‌ها قربانیان معمول در این مشکلات هستند چرا که اغلب، ابزار یا ظرفیت ذهنی لازم برای مدیریت صحیح استرس را ندارند. و همچنین والدین و مربیان در مواجهه با افت تحصیلی نوجوانان باید انعطاف پذیر بوده، رفتارهای خشونت آمیز با وی نداشته باشند و در عوض موفقیت‌های تحصیلی او را تقویت نموده و به او پاداش دهند. زیرا در یادگیری همیشه حضور پاداش و تقویت اهمیت بسیاری دارد. زیرا فرد از طریق تقویت می تواند به یادگیری بیشتری دست یابد. در غیر اینصورت عدم تقویت فرد در هنگام افت تحصیلی موجب ترک تحصیل او خواهد شد.

منابع و مأخذ

- امینفر، مرتضی، علل و عوامل افت تحصیلی و چگونگی کاهش آن. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۳۶۷
- گلپایگانی، نسا، بررسی تاثیر سطح سواد والدین در وضعیت آموزشی و علمی دانش آموزان، محمودآباد مازندران، ۱۴۰۲
- شکاری، عباس، مسائل آموزش و پرورش و راهکارهای آن، نشر عابد تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶
- شجاعی شمیرانی، رضا، بررسی فراتحلیلی بعضی عوامل خانوادگی، فردی و آموزشی مؤثر در افت تحصیلی دانش آموزان مقطع متوسطه، بهار ۱۴۰۰.
- مهدی مقدم امیرحسین، کدخدایی فاطمه، تاثیر اختلافات خانوادگی و خانواده در افت تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، اسفند ۱۴۰۱

لوگو سازمان ها و نهادهای علمی، سیاسی و دولتی حامی معنوی هفتمین همایش ملی بیژوهترهای علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

هفتمین همایش ملی بیژوهترهای علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

اکانت اینستا و ایمیل رسمی همایش جهت ارسال مقاله
Ghanonyar@YAHOO.COM ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

۱۴۰۳/۱۲/۰۸
دانشگاه رازی - سالن همایش دانشکده علوم اجتماعی

معاونت عالی علمی و پژوهشی
 نهاد علمی و پژوهشی
 وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

جهت همکاری در برگزاری همایش با دبیر اجرایی تماس بگیرید:
خانم دکتر شهلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵